

KANSANOMAINEN RYIJYMME

Pidämme ryijyä suomalaisena tekstiilinä, se kuuluu kansallisaarteisiimme ja on tullut esitellyksi monissa näyttelyissä ulkomailla tämän vuosisadan aikana. Maantieteellisesti ryijyalueemme on vain osa pohjoismaisesta ryijynkudontalueesta, mutta perustellusti voimme esitellä ulkomaalaisillekin ryijyä suomalaisena tekstiilinä; Tanskassa ei ole saatu museoihin yhtään ryijyä. Norjassa on noin 20 museoryijyä, Ruotsin museossa on noin 200 vanhaa ryijyä, mutta Suomen museoihin on tallennettu yli 2000 ryijyä. Myös laatunsa puolesta juuri suomalainen ryijy on ainitlaatuihin saavutus pohjoismaisen taidekäsityksen historiassa. Näin toteaa maisteri Annikki Toikka-Karvonen, joka on julkaissut laajan ryijytutkimuksen vuonna 1971 kirjana RYIJY.

Ensimmäinen perusteellinen tutkimus ryijystä ja sen tyylhistoriasta on tohtori U.T. Sireliuksen, Kansallismuseon kansatieteen osaston johtajan vuonna 1924 julkaisema laaja teos SUOMEN RYIJYT. Kirjasta ilmestyi uusintapainos vuonna 1988.

Filtri Veera Vallinheimo on myös tutkinut ryijyä. Hänen käytössään on ollut nelisensataa kuvaa Pirkanmaan alueen ryijyistä. Hän toteaa, että Häme ja Satakunta ovat keskeisintä ryijyalueita maassamme sekä laadullisesti että määrällisesti, ja nimenomaan Pirkanmaa on mallistoltaan rikkainta aluetta.

Ryijyn varsinainen kukoistuskausi ajoittui 1700- luvun puolivälistä 1800- luvun puoliväliin, silloin kansanomaisen koristeryijyn tekotaito oli korkeimmillaan. Maamme säilyneiden ryijyjen enin osa onkin siltä ajalta. Vanhin vuosiluvullinen ryijy on peräisin Kuhmoisista vuodelta 1695.

Ryijy on alkuaan kehittynyt viikinkien venematkojen lämmittäväksi, peitoksi. Villa on lämminkin vielä märkänäkin, se kestää suolaista vettä paremmin kuin eläimen talja, joita siihen asti käytettiin. Nukka solmittiin pitkäksi, jolloin se muistutti eläimen taljaa. Väri oli yksivärinen lampaanvalkea.

Yksivärisestä koristeryijyksi

Kansanomaisen ryijyn kuvioiden kehitys alkoi siis peiteryijyn yksivärisestä lampaanvalkoisesta pinnasta. Siinä oli ainoana koristeena lampaanmusta kapea reunaraita, seuraava kuviomuoto oli shakkiruuturaita. Peitteen yläpää merkittiin leveämmillä raidoituksella. Piirre, joka säilyi vielä koristeryijyissäkin jäänteinä vanhasta peiteryijystä. Myös linnaryijyt olivat keskialaltaan yksivärisiä, reunassa saattoi olla useitakin kapeita väiraitoja. Tätä vanhakantaista ryijymallia kudottiin koko ryijymme historian ajan, erityisesti itäisellä Uudellamaalla, Satakunnassa ja Hämeessä.

Ryijyn kuvioinnin edelleen kehittyessä sen keskialan iso pinta jaettiin geometrisella suoralla ruudutuksella. Esimerkiksi käyttäen tyypillisiä renessanssin värejä lampaanruskeaa- ja valkoista, keltaista ja sinistä vuorotellen ruuduissa. Tämän suoraruutuisen ryijytyypin jälkeen uutta ilmettä malleihin saatiin kutomalla ruudut vinoon asentoon, kuten verkon silmät. Isoruutuiset vinoruuturyijyt ovat vanhempia. Nuorempaa pieniruutuisia tyyppiä kudottiin 1800- luvun alusta alkaen. Se on hyvin yleinen myös Hämeessä.. Värit ovat vaihtelevia, pohja usein musta, joskus punainen. Tämän ryijytyypin edelleen kehittyessä selkeä verkkokuvio alkaa löytyä, lopulta verkko häviää. Aluksi ruudut jäävät irrallisiksi, mutta vielä säännöllisiin riveihin. Tämä ryijytyyppi oli melko yleinen, sitä nimitetään noppakuosiseksi ryijyksi.

Kun kuvioaiheet, niiden koko ja sijoitus vapautuivat tiukasta kaavasta, tulos saattoi lahjakkaan sommittelijan käsissä muodostua erittäin rikkaaksi ja persoonalliseksi. Perustyyppiä lähtökohtanaan pitäen kehittyikin eri alueille toisistaan poikkeavia ryijytyyppejä. Kuvioaiheisto on kullekin alueelle ominaista, mutta niiden sijoitustapa pohjimmiltaan hyvinkin samanlainen. Näihin

tyyppeihin kuuluvat: kannuksenpyörä- ja sydän-
ryijyt, puuaiheiset ryijyt ja tulppaaniryijyt.

Ryjynkudonta leviää perintö - ja myötäjais- tekstiiliksi

Ryjy on tullut Suomeen lännestä niiden ruotsalaisten mukana, jotka 1200- ja 1300-luvuilla muuttivat nykyisille ruotsinkielisille alueille. Vähitellen ryijyn käyttö levisi sisämaahan 1600-luvulla jo Päijänteelle saakka.

Lopulliseksi historiallisen ryijymme itärajaksi muodostui linja Kymijoki - Päijänne - Iisalmi - Kokkola.

Vanhin tieto ryijyn esiintymisestä kauppakirjassa on vuodelta 1495 Naantalin luostarin kanssa Maskun Finnilän kartanon kaupassa, johon ryijy on otettu osamaksuna kauppaan mukaan.

Kustaa Vaasan aikana ryijynkudonta yleistyi ja suomalaisia ryijyjä tilattiin kuninkaanlinnaankin, ne olivat värikkäämpiä ja koristeellisempia kuin ruotsalaiset ryijyt.

Niitä valmistettiin linnojen ja kuninkaankartanoiden työtuissa. Mainitaan mm. että Kaarina Maununtytär sai v. 1574 Liuksialaan Turun linhasta kolme ryijyä.

Vähitellen ryijynkudonta levisi kartanoiden ja pappiloiden välityksellä talonpoikaisväestön keskuuteen. Ryijy oli ylellisyystuote, jonka hankkiminen edellytti suhteellista varallisuutta. Halvempia peitteitä olivat vällyt, joka on vanhin peittolaji. Täkkejä käytettiin paljon ja myös vaippoja, joita pidettiin kaikkein vähempiarvoisina peittoina.

Ryjyn arvoa kuvaavat seuraavat pesäluettelotiedot:

Kangasalan varapastorin Martti Florinin pesäluettelossa vuodelta 1754 oli viisi ryijyä, yhden arvo oli tuolloin noin 30 - 40 taalaria. Vertailun vuoksi sanottakoon, että ruistynnyrin hinta oli tuolloin Kangasalla 24 taalaria.

Längelmäen papilla Israel Wallinilla oli v. 1750 7 ryijyä. Pirkkalan rovastin Petrus Berigiuksen kuolinpesässä v. 1764 oli 3 ryijyä. Myötäjäisinä ryijy oli tavallinen.

Esimerkiksi Uskelan pitäjän Männyn perintötillalla v. 1716 perinnönjaossa myötäjäisikseen saivat ryijyn tyttäret Maria, Karin, Brita ja Christin. Eräissä tapauksissa saivat pojatkin ryijyjä perintöosana, esim. Halikon Pellukan talossa v. 1779 tyttäret Kaisa, Margareta, Anna, Maria ja Lena, myös pojat Matti ja Abraham saivat ryijyn.

Värien harmonia peräisin luonnosta

Suomalainen ryijynkutoja käytti nukkalanokojen värjäykseen luonnosta keräämiään kasveja. Väripatoihin kerättiin puiden lehtiä, kuoria, juuria ja käpyjä, sekä kukkakasveja, sammalta ja jäkälää. Voimakkaita sinisiä ja punaisia väriaineita tuotiin ulkomailta jo 1700-luvun puolivälistä lähtien.

KELTAISTA väriä saadaan monista lehdistä ja kukkakasveista. Kirkkaankeltaista saadaan nuorilla koivunlehdillä, rusottavankeltaista suopursulla ja suomyrtilillä. Ruskeankeltaista pajasimenkuorella. Erisävyisiä keltaisia saadaan myös rusokilla, keltasauramolla ja keltaliekillä.

RUSKEAN värin antajia ovat puun kuoret, kävyt ja sammalet. Kuusenkävyillä, täskypsinä maahan pudonneilla" saatiin keskiruskean ja vaaleanruskean sävyjä. Kiventieralla saatiin "sammalruunia", jäkälän määrää vaihtelemalla saatiin kellanruskeaa, punaruskeaa tai tummanruskeaa. Mataranjuurilla saatiin punaruskeaa, pohjavärinä käytettiin keltaliekoa.

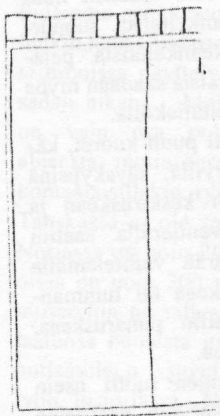
VIHREÄN värin valmistaminen tuotti usein vaikeuksia, se esiintyi vain harvoin päävärinä ryijyissä. Vihreän valmistus perustui erilaisiin sekoituksiin ja seisottamistapoihin. Sinivihreää saatiin sekoittamalla indigoa keltaiseen väriin.

SININEN, Isatis eli värimorsinko on värikasvi, jonka tunsivat jo roomalaiset ja germaanit. Sen kasvualue ulottui meille asti. Kerrotaan että Erfurtin yliopisto oli perustettu, ja ainakin aluksi ylläpidettykin vejden viljelyllä saaduilla tuloilla. Värikauppa oli hyvin kannattavaa. Vasta kemiallisten värien kauppa lopetti tämän tuottavan viljelyn 1800-luvun jälkipuoliskolla. Indigo levisi Eurooppaan keskiajan lopulla kauppatavarana sitä viljeltiin pääasiassa tropiikin maissa. Se kilpaili vejden viljelyn kanssa, siksi sitä Euroopassa nimitettiin paholaisen yrtiksi

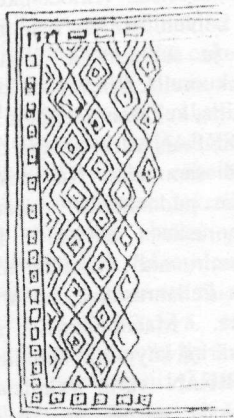
PUNAISTA väriä voimakkaana sävynä ei kotimaisista kasveista saatu. Jo rautakaudella käytettiin mataranjuurta lankojen värjäykseen, siitä saatiin punaruskeaa. Krappia viljeltiin Euroopassa, se oli tärkeä värikasvi Saksassa ja Ranskassa.

Mm. suositut ranskalaisten sotilaiden housut oli värjätty punaiseksi krapilla. Kokenillillä saatiin "ehtapunaista", sitä saadaan erään kaktuskasvin lehdellä elävästä kilpikivasta, jota kasvaa Aasiassa, Amerikassa ja Afrikassa. Tämä aniliinin-punainen väri yhdessä yhtä voimakkaan indigonin kanssa antoi kutojalle aivan uusia mah-

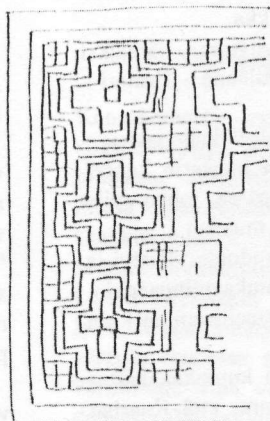
dollisuuksia. Syntyikin loistokkaita ryijyvärityksiä yhdessä kotoisten luonnonvärien kanssa.

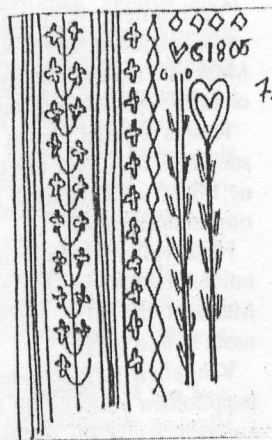
1. Veneryijy
(Ahvenanmaa)

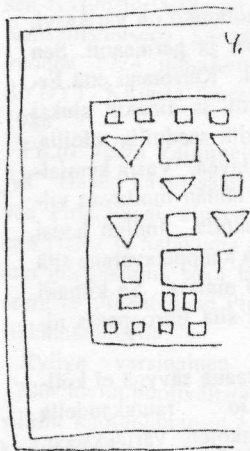
2. Vinoruuturyijy
(Vilppula)

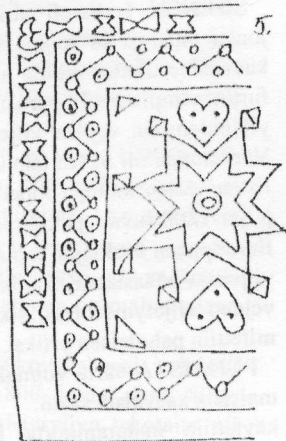
3. Ristiaihe
(Vesilahti)

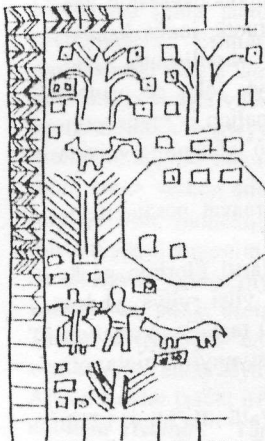
7. Kustavilainen
kukkaryijy

4. Hajonnut geometrisaiheinen
(Luopioinen)

5. Kannuksenpyöräryijy
(Eräjärvi)

6. Puuaihe (Saarijärvi)